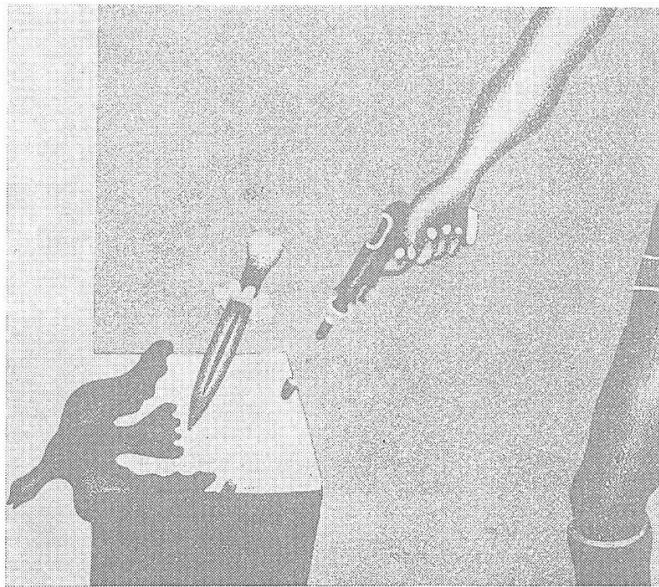

nusret idrizović

SVATKO BJEŽI NA SVOJ NAČIN

Glavnom zmijaru dvora zapovijedeno je da iz kraljeva rezervata pokupi sve zmije i da ih što prije pobaci u rijeku Bosnu.

Tako je zapovijedeno, uzmak nema, na dvoru se ustoličio običaj da se prigovor plaća glavom, bespogovorna poslušnost bila je glavna vrlina dvorskih zmijara i Zelija, ako želi da sa svojeg imena spere ljudu bogohulništva, ima da se poviňuje zapovijedi i da učini ono što od njega traže ne samo kralj, vrhovna kapa, nego i sve one protuhе koje se danomice motljaju dvorom a da ne znaš ni tko su ni što su, odakle su, što traže u kraljevini i kakvo zlo pro-nose mirnim dubravama Bosne.

O uništenju zmija glavni vojvoda dvora govorio je nekim sluzavim, hladnjikavim, lukavim glasom. Donedavna Dragota, a sada Tacijan, velevažno cijedi riječi, bira ih, muči, kao da ih nabija na kolac, skida im glave...

Kralj se odrekao krstijana i zmija, ne odlazi više u zmijac da vidi kako napreduje njegov Napoviš, nego se sad bavi dogmatikom, moralom i bibli-kom papinskog stila i zapovijedi.

Stare listine saopćavaju da je bila zavladala surovština. Premda se Zelija isticao neobičnom sposobnošću da nagovijesti bolest, rat, uštap mjeseca, rodnu

ili nerodnu godinu, nije znao kako da spasi zmije. Bio je mučenik svoje vlastite snage. Ona ga je tjerala u bojovništvo, a on bojovništvo nije podnosio. Pod utjecajem oca krstijanina, uzornog čovjeka koji je dobroinstvima i pravednošću svojeg sina ranio za čitavi život, zatomljivao je snagu u najuzvišenijim zakutcima svojeg bića.

— Važi li zapovijed i za šare, povukuše, poskočnice, prapočarke, rožarice, klepetate? ... — priupitao je gorostasni Zelija.

Ne samo kraljeve guje, sve otrovnice, šarke, naočarke, brezovače, grabarke, žuje a i sve ostale, sve zmije treba pokupiti, potrpiti ih u Ijeskova košare, a onda pravo u rijeku! Nije važno to što je Zelija pola života potrošio dok je pribavio razne pepeluške, bjeloušnice, žutice, šarice, drvetarice, otrovnjače, čemernice, poskočice. I sad bi, eto, Dragota, samo zato što je najednom postao glavni vojvoda dvora i Tacijan, beztebezove uništio i odanu pokućaru bez koje ne može biti mirna danka ni počinka!

— Dobro, dobri Dragota, što da činim sa šarvkama, poskocima, otrovkinjama, zvečarkama, aspidama? Nisam čuo da je bez zmija postojalo i jedno naše kraljevstvo. Mi smo zmijski narod. Bez zmija nećemo biti ono što smo. Ujedamo li ili ne ujedamo, u tome je čitava naša stvar.

U Zelijinoj glavi se najednom sve smutilo, zaledilo, ukotvilo, stvrdlo. Dobrodošno biće, a ljut kao kuga, zatvoren, šutljiv, mrk, ponasan, naoko hladan a u svome osjetljivom JA razdražljiv, bivši dvorjanin stoji tužan pred dvorom kao nad otvorenim grobom svoje matere. Kad bi ikako mogao prodrijeti do kralja, Zelija bi vladaru jasno i glasno rekao da su zmije bile simbol bosanskog kraljevstva. Tko će nas braniti, kralju, ludilo od Bosne zemlje nesretne, ako uništimo svemoćno carstvo zmija? Pametan čovjek ne brani se od zmija mržnjom i prijetnjom da će ih uništiti, nego ljubavlju, pitomošću, nestrahom. Bez zmija nije bilo gozbi, svadbi, imendana. Prijašnji bosanski vladari poštivali su boga u obliku zmije. Zmije su im čuvale blago. Kad bi krstijanin nešto izgubio, slao bi zmije da pronadu izgubljeno. Bez bjelke, žutulje, plavke, pepelnice, šarenice, naočarke... nije se mogao ni zamisliti život na domaći način. Tomaš je Zeliju često pozivao sebi, čašćavao ga medovinom, raspitivo se o zdravlju zmijca ili zmaja Napoviša, jer mu je Napoviš dojavljivao tko će ga i zašto napasti, kakav će biti način obračuna i tko će izaći kao pobjednik. Više puta se dešavalo da kralj šuti pred stranim gostima a da Napoviš govori o njegovoj, kraljevoj moći.

I, eto, sad najednom: potrpaj pepeluške, crnce, bjelouhe, drvarice, otrovke, šaruljetine, konjušarice (brza je i, kad gmizi, nosi glavu uvis kao kobila), neotrovnice, pepelužnice... sve to bac u rijeku!

Jadni Dragota, Tacijan ili vojvoda nema pojma da su zmije vične plivanju. Nije im važno na koju će obalu pristati. Isplivaju li tamo prema Hodidjedu, kralja će napasti Turci. Ne budu li imale drugog izlaza, krenut će prema zapadnoj obali. Papa će reći da je to urota nevjernih Bošnjaka prema svetoj stolici.

Sin osvijedočenog krstijanina Ljubina, nepopravljivog protivnika svih papa, svih careva, svih kraljeva, svih moćnika — moćna je samo zemlja, jednoga boga nema, postoji samo svjetlost i tama — Zelija se ranije često viđao s kraljem. Pokazivao bi mu pridošlice, milovao ih po dugim ledima, tražio od repatica da vladaru pokažu što su naučile otakao su došle na dvor, kralj se oduševljavao Zelijinim umijećem da svojim pogledom ukroti i najveću goropadnicu, tapšao bi ga po ramenu bacajući mu zlatnike koje je zmajar morao da širokim i tvrdim dlanovima hvata u zraku.

— Neki dan me je kralj zvao sebi. Nisam mogao da mu dođem, jer sam iz svojih žila ispijao zmijsku snagu. Ujedaju te zmije, dobri Dragota, ovako ili onako, na krstijanski ili kraljevski način.

— Znam samo da svoje zmije moraš što prije ukloniti iz našeg dvora — odgovorio je Dragota, Tacijan, bivši krstijanin, sadašnji vojvoda kralja Tomaša.

— I zmijica Napovišta?

— Zašto ne i Napovišta?

— Napoviš je, kao najumnija i najokretnija zmijska spodoba bio izabran da, nakon smrti, bosanskog kralja poneše u nebeske visine!

Dragota veli da će pozvati kraljeve poslušnike, vezat će zmijara, vodit će ga vezanog po kraljevstvu, smijat će mu se, dokazat će mu da je snaga bila samo san, polomit će mu ruke i povaditi oči, a onda će ga baciti s bedema.

Kome da kažeš: zmije su mirna bića? One neprestano uzmiču, kao da su i sačinjene od samih bježanja. Osjeti li potresanje zemljina tla, brže-bolje dodu i to dojave svom krotitelju. Nije li zmija simbol zaštite kralja? Zna li Dragota priču o vječnoj borbi između orla i zmije? Nisu li bosanske zmije oduvijek živjele pod zaštitom svojih vladara? Da nije zmija, kraljevstvo bi razrovali miševi. Varaju se svi oni koji misle da će bez zmija biti klijanja i uroda ljetine. Kralj je tek nedavno čuo od svojih gostiju da je zmaj vladar tmine koga je svladao sunčev sjaj. Što oni znaju o bosanskim zmijama? Nije istina da su zmije svela, ognjena tijela. Laž je to da se prema pokretu zmija može odrediti presijavanje zvijezda. Oni koji govore da, nakon leta, zmaj pada na rijeku Bosnu, ne čine ništa drugo nego se svete za nepravde koje Tomaš čini prema dobrim krstijanima. Kad bi zmaj pao na jednu ili drugu obalu

rijeke Bosne, cijelo bi se Tomašev kraljevstvo zapalilo — ne zna se više tko tu izmišljotinu više koristi u svoje ciljeve: fra došjak ili domorodac krstjanin. Zmije nisu ni davoli, ni vragovi, ni naletnici, ni sotone. Ne hvataju mjesec, ne love sunce, ne izazivaju pomrčine. Ne žive u nečistima, već u osamljenim jamama punim zraka i svježine. Vid im nije razvijen, a ni uho, nogu nemaju da potrče, iskonsko biće zemlje, zmija živi od ljepote svoga puzanja, ne odvaja se od praroditeljke, od nje uzima sve što joj treba, neprestano pokušava da se približi čovjeku, a čovjek neprestano bježi i to bježanje uplašilo i zmiju samu pa i ona nadala bježati, još uvijek bježi, ne samo od tvora i ježa, nego i od najbližeg srodnika, čovjeka ...

Zeliji se činilo da su i zlo i dobro, i život i smrt, i svjetlost i tama pod jednako dijelovi božanskog. I nebo i zemlja, i prijatelj i neprijatelj, narešene kuće plemića i slamarice krstijana, svjetlucave zvijezde i škiljavu rijeke bosanske, hladno jutro i toplo podne, samrnička noć i tek ojagnjeno jutro, turobno čelo iznad slijepa oka i pozlaćeno čelo udavače, prokletnici i moćnici — sve to može stati u zjenu sitna oka čegrtušina. A ona, čegrtuša, ima noge kao patka, dugе uši i bijele zube kao lovački pas, ne dâ nâ se, možeš je osvojiti silom (još lakše dobrotom), od nje možeš napraviti i prijatelja i neprijatelja, ovisi o tome kako joj prideš. Ako ne vjeruješ sitnom čegrtušinom oku, razgovaraj s bilo kojom krstjankom, sve su mudre na zmijski način, brze su kao munja: za tren zasvetlucaju, zapale te, gore zajedno s tobom, a onda se povlače kao islužene zvijezde da svojim nebom tihi i časno pronose usudne boli svojega porijekla.

Nije lako bošnjačkoj zmiji, još teže udavači, najteže majci i vjernoj suputnici varljivih tokova bojovničkih.

Ako, sveti stranče, nisi zadovoljan razgovorom s domaćim zmijama i ženama, priputit o našoj vjeri, recimo, domaćeg rogobatnog vepra, jelena, koštu ili psa! Kad zapraša u puste udoline, znaj da ti time govore o strahu, vječnom uzmicanju, nepoverenju — nemaju običaj da vjeruju samo jednom bogu, potreban im je svjedok — i da te time najusrdnije mole da im ničim ne ometaš bjegovnu stazu.

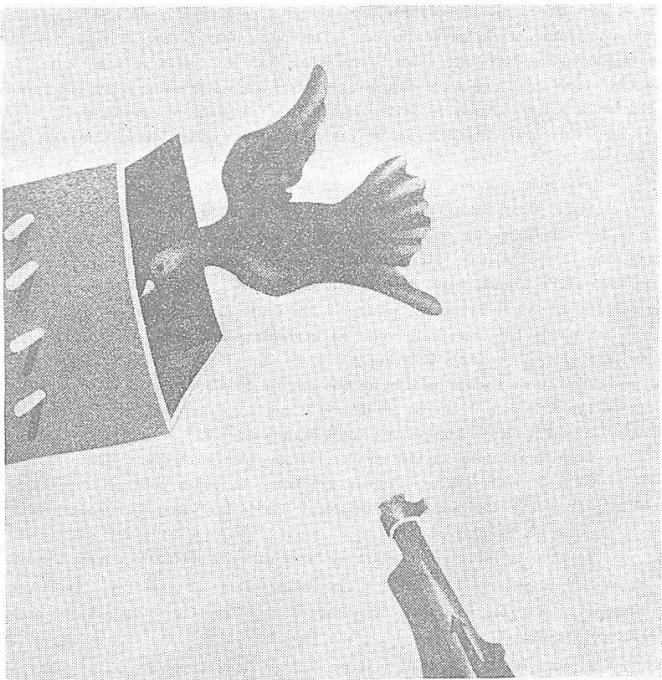
da pronadeš prijatelja, a kamoli među vladarima, zmijama, veprovima, jelenima, zagubljenim psima, prodanim krstjanima od kojih za tili čas možeš napraviti vojvodu dvora ili neobičnog kraljevog ljubavnika.

Postoje ubijanja za nemoćne a i prokletstva za moćne. Ti se, brate stranče, opredijeli kako sam znaš i umiješ. Ni jedno ni drugo nije zabranjeno. Mi i patimo zato što ne umijemo da živimo u zabranama. Imamo zmije koje su sklone mržnji, a imamo i zmije kojima od samog rođenja pripada pravo na uživanje veselosti. Uostalom, priča o nama i o našim zmijama je prilično zagonetna stvar. Bosna je već daleko sama od sebe. Dukati su potrošeni u cilju uđevođenja podaničko naklonosti prema Turcima, Ugarima, Mlečanima, oblasnim gospodarima. Onaj tko je jednom postao rob ima i dalje da bude rob. Najljepši dio Bosne je s Tomaševom privolom putovao između jednih i drugih luka. Mlađe krstjanke su često same sebi oduzimale život. Zamrkneš i ne osvaneš. Domaćina ujeo kućevnik zmijac, tako se obično kaže. Vjeruj ako nemaš prečega posla. Ti da spavaš s mojom ženom, jer je starija: svi znaju da mi je tu ženu utratio kralj, ni sam ne znam kako je to bilo a ja da spavam s tvojom ženom jer je mlada i ... odanija kralju. Vjeruj ako ti se vjeruje. Monsignori, prelati i vikari, a i ostali kraljevi gosti clođu iz nekih nepoznatih krajeva, na bosanskim mramorovima promatraju spletene zmije poistovjećujući ih s onim koje su vidjeli u, recimo, Egipatu. Vjeruj im ako nemaš pametnijeg posla. Kralj Tomaš je uvijek bio vračeva noć, a враč je bio Tomašev dan. Ti samo vjeruj, nikad ti svjetlost neće cvrktati pokraj uha. Kad nas časni gosti optuže da u modro-crnim bobicama horovnica (*vaccinium myrtillus*) ili plavičasto-crnim bobicama kleke (*juniperus communis*) skrivamo tamne sjene vlastite vjere i kad naš kralj zapovijedi da uništimo sve grmiče u kojima se skriva bobica koja hrani Sotonu u nama, mi onda podemo od kuće do kuće i tražimo izdajnike. Tko želi da što prije otkrije svjet i njegove tajne — velimo mi — on namjerava da što prije umre. I pokosimo ga objašnjavajući okolini da smo to morali učiniti jer su nam se u posljednje vrijeme, krivicom pokošenog, duhovi iz odzaka javljali vrlo rijetko. Ako nemaš prečega posla, ti vjeruj. Dodu gosti onako iznebuha, naši štenci-jednoločci, vjerne čuvalice naše bašmebrige, ne shvate da su naši prijatelji i bude zlo za njih same: kralj zapovijeda da potamanimo sve čuvalice koje laju na one koji krišom madrijaju stoku i po našim šumama sijeku tisovo drvo a po vrtovima čupaju bijeli luk za svete amajlje. Vjeruj, nije izmišljeno. Kad su se domaći vučjak i nenajavljeni gost iz nepriznate zemlje sreli Zubima, kralj je naredio maršalu dvora da vučjaku presudi po kratkom postupku. (Premda mu nitko ništa nije rekao o zavjeri, vučjak je uništilo kraljeva maršala. Njegovo mjesto uzeo je vjerni i odani Dragota ili Tacijan.) Ne preostane li ti ništa drugo, ti samo vjeruj. U Tomaševu kraljevstvu bilo je mnogo nadgrobnih mramorova. Na njima ponosni vladari, vlastela, narodna slova, jeleni i košute, hrabri konji i još hrabriji vitezovi. (Nema razloga da se krije: bilo je mramorova ne samo na strižarcima, nego i na baštinama i gladnoj zemlji.) Dode neki gost, nitko ne zna kako se zvao, i reče kralju da grijesiti što podnosi tu opaku nepravdu da njegova zemlja ima više šljivovih i orahovih stabala nego kamenih spomenika. Čovjek napravi kamen ispaštanja ili stup srama, postavi ga ispred kraljeva dvorca, uze pare i ode bez traga. Đaci franjevačkog manastira, pripravnici kaludera, godinama čupaju kamen željeznim predmetima i kameničići nosahu o vratu u platnenoj vrećici kao kaznu za razne greške i grijeha, a pogotovo kad bi pred starim fratrima nesmotreno pokazali mladalačke želje. Vjeruj ako hoćeš, a ne moraš: fratri bi im u vrećicu ubacivali i dodatne kameničići, i to bi tako trajalo sve dok krotki i poslušni budući kaluder ne bi iz sebe istjerao nečastivog. U čast oprštanja grijeha, jer je budući kaluder rekao da Marija nije bila žena nego bespolni andeo, skidali su mu s vrata platnenu vrećicu ispunjenu kamenjem. Nakon tog čina pripravnik bi slavio čak i mjesечnicu svjetske matere.

I ranije su Bosnu posjećivala sveta lica. Na rastanku bi nastao gotovo bogoštovani obred ljubljenja na domaći način i gosti bi, zadovoljni, odlazili svojim kućama s uvjerenjem da su za papin dom učinili puno korisnih stvari. Domaćini bi iza gostiju u odlasku neprimjetno bacali kamenice — da se ti gosti više nikad ne vrate — pa bi nastavili živjeti uz starinsku pjesmu i vjeru, uz pokućnicu pod pragom, sa zmijoglavom ženom-razglasušom, ponekad i raznosušom, da ne pričamo o smutljivicama, vrebalicama, zadirljivicama i zagrižljivicama. Nakon dosadnih posjeta, ljudi su se opet vraćali svojim dušama — a živjeti u duši, zar to nije čisto uživanje? — i tavorili su od rata do gladi, od kuge do požara, od sušna ljeta do opalke zime, u ledenoj osami, šćućureni uz svoje nadgrobne spomenike i orjašice, brzokoke, nespomenice, posikrave, osojkine, smotulje, čegrtaljke i druge zmije, broja im nema, a i uz svoje jelenje i košute, vrače-pogodače, smjerne i skromne strojnice, pa i hrabre i odane bojovnike, zabrinute vladare, mudre đedove i nenasrljive fratre.

Dode papin prelat, donese darove i poruku o pokorništvu, kralj sluša i ne sluša — bio je običaj da se previše ne protivrječi papinim izaslanicima — najvažnije je da sveti gost bude počašten jelenovinom, veprovinom, riječnom ribom, zmijom poljaricom, kravosismom, čemernicom, smokuljom ili kućnom gujom, a što se vjere i moći tiče svatko zna svoje, istina nije ničija vječna družbenica. Na kraju krajeva, svatko se svojim vratima zatvara.

Kad kraljevstvom vladaju zmije, to sklonost prema veličanju smrti, uzdržljivost od mesa i razne nemoći, kralju i ne preostaje ništa drugo nego da svete goste dočekuje pečenom zmijom i pomirljivom riječi.

Zar ne, svatko bježi na svoj način?

Kad ti, sveti i učeni stranče, doneseš svjetlost svoje prekomorske zemlje i kad domaći čovjek u toj svjetlosti prepozna tamu, kad zavapi da ostane na svom sirotinjstvu — bio taj domaćin čovjek, zmija, vepar, košuta, konj, sokol, jelen ili pas, svejedno — vjeruj mu da nije navikao na diobu bez njegova znanja i pristanka. Takav je domaćinski običaj. Krstjanin nije navikao na svečane čine sahrane. Nije opterećen uvjerenjem da je zemlja u koju ulazi, da bi se uskoro vratio kao preobraćeni čovjek, neprohodna džungla. Kad ti prinosi najmiliju pečenu zmiju, ukazuje ti čast kao slobodnom čovjeku vjerujući da ćeš shvatiti i jednom priznati da je i njegovo groblje slobodno od prijetvornih molitvara i plaćenih prenemagalaca. On besmrtnosti nema, jer se ona nije blagovremeno našla na sitnoj ili krupnoj zjenici vladara ili zmije. Mudri đedovi su mu obećali bezbrižnu, blagu, bezbolnu smrt i veoma uspješno vraćanje u neuspješnu stvarnost životu u kojoj ni među sinovima i kćerima nisi mogao

— Premda nikad nije bio naš gost, papa zna da smo zmijski narod. Bez žukki, bjelouša, brzreplja, šarenki, zekulja i ljutika ne umijemo da postojimo. Narodi koji je uvijek živio sa zmijama, ima pravo i da ostane s njima. Bez svojih zmija nećemo biti ništa.

Ali, Zelijine riječi nisu dopirale do kralja.

Kraljev mir je čuvao Dragota, na brzinu skovani vojvoda dvora, bivši krstjanin, današnji Tacijan a, vjerojatno, sutrašnji Napovišt. Ovisi o tome: hoće li Napovištovo družbenice i dalje uživati kraljevu milost ili će prevrtljivi bosanski kralj iz svoje prijašnje vjere najuriti domaće zmije, a iz Nila, preko Rima, uvoziti krokodiile . . .

Što se može, vladari su slabii stvorovi. Kad im se desi nešto neugodno, svoju zlovolu i bić kazne iskaljuju na najbližima, najdražima, najkorisnijima, najpouzdanimjima. Tako bilo, pa tako i ostalo. Dokaz vladareve nužnosti. Gdje je početak, tu je i kraj. Potreba da pobijedeni postane ili ostane pobijednik. Čim dođu templari s darovima, Bosnu odmah zaboli glava. Hramovnici na kraljevom dvoru još nisu ni noge oprali, a Zelija već mora kupiti svoje i kraljeve zmije. Dok traje gošćenje svetih ljudi iz prekomorske zemlje, dvorska čeljad se utrkuje da ponudi ono najljepše što zemlja ima, ponekad i najljepše kćeri, i sinove, kako kad, prema zahtjevu i potrebi. Tako se stječe vjera u besmrtnost, što li, ili iskazuje sumnja u postojanje onostranosti. Mitološki prikaz ustrojstva svijeta. Mudri ljudi te pojave dodaju opisu praiskonskih nemani. Sinovi božji iz tute zemlje nadu se sa kćerima čovječjim u domaćoj zemlji, ako ne zato da se osigura prvorodstvo, onda, svakako, da se nekako, zna se kako, postigne blagoslov. Kad je mlada Bosanka od nepoznatih stranaca dobila blagoslov, oslobođenu grijeha odvode je preko mora u ropstvo, trguju njome, preprodaju je. Ako već sebi ne oduzme život na početku stradanja, rumena djevojka s gorskih visija obide prekomorski svijet, vrati se izborana i unesrećena, pa među svojima zabeđe nož u svoja omlojavljena prsa.

Ne samo to, Zeliji je prilično jasno i štošta drugo, a nikako da mu ude u svijest: kome smetaju zmije?! Zašto stradaju bosanske zmije, kad već mora stradati bosanski čovjek? Nije li jasno i domaćem kralju i hramovnicima iz nepoznate zemlje da je bosanske zmije nemoguće pobacati u rijeku Bosnu, ili neku drugu, da ih je nemoguće uništiti. Spališ li šumu da bi zmije počkale, zmije će ostati na kamenu. Zelija je dosad uspomeničio bar pedeset guja. Činio

je to i Semorad, Svevlad, Radohna, Dabiživ i mnogi drugi kovači. Zar božji vikari još nisu naučili da je grijeh uništiti božju zmiju? Ako je čovjek izmislio sam sebe, zmiju nije mogao izmisliti. Starija je od njega. Da nije bilo praroditeljki današnjih zmija, čovjek bi umro od gladi.

Tamna sjena pala na lica krstijana, a i ponekih domorodaca iz plemena fra Dionizija, ljudi se uvukli u svoja ramena, ne vidiš ih na polju, sunce prži prezrelo klasje, nitko se ni s kim ne sastaje, nitko nikome ne pruža ni pozdravnu riječ, pa čak ni oni koji su iz njemu nepoznatih razloga Zeliju svojevremeno obijedili za izdajstvo i najurili iz družbe krstijana. Za neke zna da su još živi, nisu ni zaklanili ni spaljeni, a ni najureni u ropstvo, valjda se skrivaju, strahuju u šumskim jazbinama, traži ih — ne da ih prokaže kraljevim gostima iz prekomorske zemlje, već da potraži savjet za spas zmija — nema ih: dijelom se priklonili kralju, neki se uvukli u šupljine bukava, razmišljaju o dvojstvu, čuvaju kožu, čekaju da se prevrijemi: čim odu kraljevi gosti, nići će kao travke, takо

je dosad bilo, valjda će običaj i ostati.

Kraljevi sveti gosti zahtijevali da njihov domaćin pošto-poto odmah s dvora odstrani zmije. Ne učini li to, najurit će ga iz rimske crkve, otici će bez pozdrava i uzbratnih darova, poslat će križare koji će paliti ne samo ljudi i kuće, već i nadgrobnike. Strojnici se posakrivali. Bosanske zmije prepustili na milost i nemilost kralju i njegovim svetim gostima. Zelija obilazi hiže, kuca, moli da netko otvori, Zubata tisina, strah te od rođenog susjeda, začletog krstjanina: o da je prokleta zemlja smutnja i straha! prošapće, pa se pokaje što je tako nešto izustio, čovjek može godinama nešto zaljubljenički voljeti a da toga ne bude svjestan, svijest kasno dolazi, da bi shvatio pravu ljubav prema svojoj Bosni, moraš od stranih hramovnika čuti zapovijed da što prije ukloniš zmisku gamad s domaćeg dvora!

Da li zato što je Zelija, nakon izgona iz sljedbe, pristao da bude glavni krotitelj zmija na kraljevom dvoru (a život nastavio po starom, naprotiv, čak i uzornije radeći na širenju slave mudrih i uzdržljivih krstijana), ili što se, sukobom s gostima dvora, previše zamjerio kralju — to se vjerojatno nikad neće saznati — vrata svoje hiže Zeliji nije otvorio ni jednovjerac ni dvovjerac. Zaludno je bilo njegovo obilazeњe starih sastajališta. Kadikad bi mu se učinilo da je otkad su došli prekomorski hramovnici, bosansko živilje sasvim zamrlo. Svoje tijelo je nosio kao svetu kugu. Valja reći da mu vrata nije otvorio ni rođeni brat, bivši strojnici, potom, kad su Zeliju iz neobjašnjivih razloga udaljili iz narodne crkve, njegov brat, povučeni ratar, koji je danju uzorno radio na polju, noću je Zeliji za kraljev pare doturao ulovljene zmije. Tražeći svoje znance, prijatelje, bivše, a možda i sadašnje, istomišljenike, Zelija je zapravo sretao samo raspuštenu, obeznanjenu stoku, pokojeg nevažnog pijanca, muškarca ili ženu pomahnitale svijesti, dakle izvan radosti i bilo kakve nade u bilo kakvu besmrtnost, sitne vlasteline s povratka iz neuspješnog lova — nisu li oblasni gospodari i sad prilično bolesni kralj pouzbijali gotovo svu divljač koja nije uspjela da pobegne u smirenje i sretnije krajeve? — a i pokojeg znanca, kraljeva stražara koji se vraćao iz pljačke. Možda je iz oskudnih podataka teško shvatiti da je mladi, hrabni, okretni pismenjak Zelija bio na granici ludila. Sreća njegova, a možda i nesreća, da je sreo starog, o da, mnogo starijeg Bolašinu, bivšeg druga u dualističkoj vjeri a sadašnjeg kraljeva osobnog čuvara — dojadilo čovjeku da se bavi nekim njemu nerazumljivim vjerama, pa prihvatio zlo kao jedinu zakonitost životu, a zlo ga snašlo kad je pronašao neku plodnu Bosanku, pa se onda zlu sasvim priklonio, stare listine kažu: kad je bivši krstjanin, žećeći da ostvari svoje tijelo, dobio pet sinova i pet kćeri uzgred je dobio i prilično žarku želužu za pićem — pričalo se da potkrada kralja, ali i da mu vjerno služi.

— Dobri brate Bolašine, zar je sve pomrlo? — izustio je raspamećeni Zelija.

— Nije ništa pomrlo, ja sam tu, a tu je i moje piće.

— Hoćeš li mi dati malo pića koje si opljačkao od nekog našeg brata?

— Piće koje sam opljačkao nemam običaj da čašćavam nikoga. To ispijam sam, jer je najslađe. Mogu te ponuditi samo piće koje sam kupio. Prodali mi, ako si junak, lijevi džep. Pošto sam lijevak, kupljeno piće držim u lijevom džepu, da mi ga tko ne otme . . . Ali, brate Zelija, kako to: ti i piće?! Ti si bar pismenjak, ukrotitelj zmija na kraljevom dvoru, tebi su, valjda, stvari bistrije nego meni, prostom Bolašinu.

— Ako mi ne dadnave pića, brate Bolašine, ja ću poludjeti.

— Hoćeš li piće iz lijevog ili desnog džepa . . . Čekaj, nije ti u prirodi da nasrćeš! Hoćeš li piće iz kupljenog ili opljačkanog džepa?

— Dobri brate Bolašine, daj mi piće iz kojeg god hoćeš džepa!

— Ja tebe znam kao pravovjerna dvovjerca. Ne želim pogriješiti ni prema tebi ni prema sebi, ozbiljno te pitam: hoćeš li piće iz lijevog ili desnog džepa?

— Zašto me te pitaš?

— Zato što su lijeva i desna strana glavne osnovice nekadašnje naše sljedbe.

— Daj mi piće iz kojeg god hoćeš džepa, meni je većeras sve svejedno, glavno je da, prokleti usamljen, ostanem pri svojoj a ne pri kraljevom ili nečijoj drugoj pameti.

— E, vidiš, to ti kod mene više ne važi. Ja hoću tačno da znam: tražiš li piće iz lijevog ili desnog džepa?

— Iz lijevog džepa, naravno, Bolašine; daj mi, Bolašine, piće iz lijevog džepa!

— Kiselo je, gorko, bljutavo je, prodao mi ga je jedan kučkin sin samo zato što zna da čuvam kralja. Svejedno, ja ću i dalje čuvati kralja, i opet ću kod kučkinog sina kupovati loše piće, sve ću činiti samo da opstanem, siguran sam da se vlastima više neću suprostavljati, baš me briga za tvoje zmje! Ako uistinu želiš piti, pij iz mojeg lijevog ili desnog džepa, samo to učini što prije, jer moram otici, znam da me čekaju, došlo mi vrijeme da moram čuvati kralja. Što se može, dragi brate Zelija, meni je sasvim svejedno kada će moj kralj umrijeti ili poginuti, ali ja ga moram čuvati . . . Bez našeg kralja nema ni naše Bosne, brate Zelija, to ti htjedoh reći ovako na brzinu, a ti pij svoje piće iz mojeg lijevog ili desnog džepa, samo ti moram kazati da sam siromah, nemam novaca da plaćam usluge dvaju bogova, skupi su, brate Zelija, ne ljuti se! . . . A ako te kralj bude želio baciti s bedema, i ako meni bude naredeno da to učinim, razapet ću volovske kože da te dočekaju . . .